

De redactie gaf - in overleg met de auteurs van voorgaand artikel - het manuscript ter voorinzage aan de heer H. de Kroon. Samen met de heer J.H. Willems schreef hij bijgaande reactie:

Het beheer van hellingbossen in Zuid-Limburg: het één doen, het ander niet laten.

Het verdient aanbeveling de voormalige hakhoutbossen langs de Zuidlimburgse hellingen in de toekomst extensief te beheren door middel van beweiding en/of kleinschalige kap. Deze beheersvormen bieden gunstige perspectieven voor de bedreigde kruidlaag en zijn voor grote oppervlakten te verkiezen boven het dure hakhoutbeheer. Dit is de kern van de hiervoor gaande reactie van VAN WESTREENEN en BOSSENBOEK op een eerder artikel over dit onderwerp (DE KROON, *Natuurhist. Maandbl.* 75(10), 1986). Een uitvoerige en constructieve respons als bovenstaande is verheugend omdat de discussie over de toekomst van de bosreservaten nieuw leven wordt ingeblazen. Dit is van groot belang gezien de omvang en de urgentie van de bedreigingen. Met de reactie van VAN BUGGENUM (*Natuurhist. Maandbl.* 75(11), 1986) is het ook verheugend dat geleidelijk meer informatie over het traditionele hakhoutbeheer beschikbaar komt. De weinige woorden die hieraan in beide reacties gewijd worden doen vermoeden dat het om uiterst belangrijke gegevens gaat. Graag willen wij de discussie voortzetten en bij Van Westreenen en Bossenbroek enkele opmerkingen plaatsen. Genoemde auteurs leggen sterk de nadruk op de ophoping van strooisel onder de doorgeschoten hakhoutvegetaties. Wij vragen ons echter af of de toename van de strooisellaag zodanig is dat de voorjaarsflora hierdoor over grote oppervlakten wordt benadeeld. Bekend is dat de stofomzetting in kalkbodems goed is en dat de decompositiesnelheid afneemt als lichte achterwege blijft. De vraag is nu of deze afname zo groot is dat de jaarlijkse aanvoer van bladstrooisel de afbraakcapaciteit overtreft. De soms uitvoerige gegevens in de literatuur zijn moeilijk naar de Zuidlimburgse kalkbodems te vertalen, omdat het meeste onderzoek heeft plaatsgevonden in zure bodems met een trage afbraak.

Als er strooiselophoping plaatsvindt op de basische bodems van het doorgeschoten hakhout, dan lijkt dit eerder een lokaal dan een wijd verbreid verschijnsel te zijn. Voor de achteruitgang van de voorjaarsflora is de sterke toename van Klimop en andere bodembedekkende wintergroene soorten veel belangrijker, zoals eerder uitvoerig is uiteengezet (DE KROON 1986). Overigens is het waarschijnlijk dat de nutriëntenrijkdom van de bodem wel is toegenomen, mede onder invloed van atmosferische depositie. De nutriënten zijn gebonden aan humusdeeltjes en komen massaal vrij als er weer gekapt wordt.

Als alternatief voor het opnieuw in gebruik nemen als hakhout stellen Van Westreenen en Bossenbroek voor de bossen te beweiden, al dan niet in combinatie met kleinschalige kap. Zij "zijn ervan overtuigd dat een dergelijk beheer tot goede resultaten kan leiden". Het is zeker zo dat beheer gericht op een meer natuurlijke bosvegetatie **in principe** gunstige gevolgen moet hebben voor de bodemflora. Wij zijn dan ook doordrongen van de noodzaak hiermee ervaring op te doen (maar hierover later meer).

Een belangrijk probleem op zowel kapvlakten als open plaatsen in het bos is de woekering van Bosrank en nitrofiële kruiden als distels en brandnetels. Slechts een sterke afname van de nutriëntenbeschikbaarheid in de bodem kan deze effecten verminderen. Bij het voorgestelde beheer zal de nutriëntenafvoer te gering zijn om dit te bewerkstelligen. Gezien hun natuurlijke vraatafweer is het de vraag of deze ruderalen door beweiding sterk worden teruggedrukt. Verder is een nauwkeurige omschrijving van de begrazingsdruk en de periode van beweiding noodzakelijk. Wintergroene schaduwsoorten moeten worden aangepakt maar de voorjaarsflora dient ontzien te worden. De natuurlijke verjonging van het bos mag niet in gevaar komen. De

resultaten van het beweidingsexperiment in het Gerendal wachten wij met spanning af.

Deze discussie toont nogmaals aan dat het ons aan oecologische kennis ontbreekt om nu een duidelijke keus te kunnen maken voor één bepaalde beheersvorm. De weinige experimenten die momenteel worden uitgevoerd zijn vermoedelijk nog te jong om hierover uitspraken te kunnen doen. Ze zijn echter onontbeerlijk om te komen tot gefundeerde maatregelen in de toekomst. Duidelijk is wel dat er **iets** moet gebeuren. Voortgaan op de huidige weg, de Zuidlimburgse bossen verder met rust laten, zal leiden tot een nog sterker achteruitgang van de waardevolle voorjaarsflora die binnen afzienbare tijd onherroepelijk zal zijn. Vooralsnog lijkt 'het één doen, het ander vooral niet laten' het parool. Van Westreenen en Bossenbroek stellen terecht dat hakhoutbeheer over grote oppervlakten onrealistisch is gezien de hoge kosten. Wij vragen ons af of bosbeweiding een reëler alternatief is voor het hele bosbezit. Een samenhangend beleid voor de Zuidlimburgse bosreservaten dient ontwikkeld te worden, waarbij verschillende beheersmaatregelen op uiteenlopende plaatsen een rol kunnen spelen. Hierbij zal ons inziens ook ruimte moeten zijn voor locaties waar de draad van het hakhoutbeheer weer wordt opgepakt. Staatsbosbeheer lijkt als grootste boscigenaar de aangewezen instantie om deze verschillende beheersvormen in het beleid te incorporeren. Actie is nu nodig, willen de boscomplexen in de toekomst tenminste een deel van de biologische waarden behouden waarvoor ze indertijd zijn aangekocht.

H. DE KROON en J.H. WILLEMS,
p/a Botanisch Laboratorium,
Lange Nieuwstraat 106,
3512 PN Utrecht.